

АГРАРЕН УНИВЕРСИТЕТ	
гр. Пловдив	
Вх. №.....	Дело №.....
Получено на 26.04.2019 г.	

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен "доктор" по: 3. Социални, стопански и правни науки; в професионално направление: 3.8. Икономика; по научна специалност „Икономика и управление“ (селско стопанство)

Автор на дисертационния труд: Мухамед Назиф Хайдари

Задочен докторант към катедра „Икономика“, Факултет по Икономика, при Аграрен университет, гр. Пловдив

Тема на дисертационния труд: „Влияние на банковата система за развитие на аграрния сектор в Република Косово“

Научен ръководител: доц. д-р Надежда Благоева

Рецензент: доц. д-р Николай Пенев Иванов

Научна област 3. Социални, стопански и правни науки; в професионално направление: 3.8. Икономика; научна специалност: „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанска дейност“; от катедра „Икономика“, Тракийски университет – Стара Загора;

Определен съгласно Заповед № РД 16-601/31.05.2019 г. на Ректора на Аграрен университет – Пловдив за член на научното жури.

1. Кратко представяне на кандидата.

Кандидатът за придобиване на ОНС „Доктор“ Мухамед Назиф Хайдари е от Прищина, Косово, като е роден на 28.05.1985 г. Придобил е бакалавърската си степен в Университета на Прищина, специалност „Мениджмънт и информатика“, в периода от септември 2003 г. до юни 2007. Магистърската си степен кандидат Хайдари получава в Университета „Илирия“ по същата специалност, от януари 2008 г. до октомври 2014 г.

Зачислен е в задочна докторантура към Икономическият факултет на Аграрния университет – гр. Пловдив със заповед на Ректора № РД-27-09 от 28.05.2018 г. за срок от четири години с научен ръководител доц. д-р Надежда Благоева и научен консултант проф. д-р Юсуф Фейза.

Отчислен е с право на защита на 23.04.2019 г. със заповед на Ректора на Аграрния университет -- гр. Пловдив № РД-27-30 от 25.04.2019 г.

Кандидатът Мухамед Назиф Хайдари, декларира богат опит в областта на докторската си дисертация, предвид представените факти в автобиографията – допълнителните обучения, през които е преминал, длъжностите заемани в „Райфайзен Банк“, темите на извежданите от него курсове, семинари и др.

2. Актуалност на проблема.

Съвременните кредитните институции – банки и подобни организации са с безспорно значение за всяка една социално-икономическа система – на микро-, макро- или глобално ниво. Днешната световна финансова система е немислима без участието на банките. Стабилността на банковите институции е определящо за устойчивото развитие на всички сектори на икономиката, независимо от мащаба ѝ. За един пазар, за една икономическа система, подобна на системата на Косово, без значение от относително скорошната независимост на Републиката, банките оказват силно влияние във всеки

сектор на обществения и икономически живот, в това число и на аграрния. Немислимо е устойчивото развитие, на който и да е отрасъл без стабилността на банковата система.

Важно е банковата дейност да бъде управлявана по такъв начин, че тя да бъде в състояние да се справи с всички видове рискове, като следва промените и успява да удовлетвори нуждите на клиентите. Банковата система в Косово непрекъснато развива дейностите и услугите, като това е наложено от новите съвременни банкови технологии.

Селското стопанство е важен сектор за развитието на икономиката, оказващ влияние върху възможностите за намаляване на безработицата и вноса, както и върху тенденциите за нарастване на износа. Република Косово, като млада държава, има нужда да развива селското си стопанство, защото страната е изправена пред висока безработица и търговски дефицит.

В настоящата научна работа се разглежда, имено въпросът как може да се допринесе за увеличаване на възможностите за изграждане на връзки между двата сектора, така че те да си подпомогнат и сътрудничат един с друг, което да допринесе пряко за развитието на икономиката като цяло. Посочените мотиви аргументират актуалността на разглежданата проблематика. Тя изисква да се направи подробен преглед на икономическото развитие като цяло, да се акцентира върху необходимостта от увеличение на инвестициите, правени от банковата система в селското стопанство.

В този ред на мисли, темата на дисертацията е актуална и значима за теорията и практиката. Двата сектора, банковият и селскостопанският, следва да се разглеждат с повишено внимание, както и в тяхната взаимна връзка и зависимост.

3. Цел, задачи, хипотези, методи на изследване, онагледеност и представяне на получените резултати.

Избраната тема е дисертабилна и позволява да се направят аргументирани изводи, предложения и да бъдат формулирани приносни аспекти.

Дисертационния труд е с общ обем от 201 страници и съдържа увод, три глави, заключение, литература от 104 заглавия и приложения.

Целта и задачите на дисертацията са адекватни на предмета и обекта на изследване. Използваният изследователски инструментариум, обхващащ различни методи и подходи, е подходящ за целта и задачите на изследването, и е приложен коректно.

Считам, че докторанта излага категорично своите научни позиции, което дава възможност да се очертаят и приносните моменти с теоретичен и практико-приложен характер в дисертационния труд.

Езикът и стилът на изложението в дисертационния труд са на добро равнище. Не се установяват повторения и отклонения в изложението. Трудът е правилно структуриран. Налице е съразмерност на отделните му части.

Изложението на дисертационния труд е представено в три глави, като е постигната добра балансираност по отношение на техните обеми, а също така и на отделните им параграфи и в своята съвкупност представляват едно самостоятелно завършено изследване.

Изследователската теза, която се защитава е, че банковата система и чуждестранните инвестиции са значим фактор за развитие на аграрния

сектор в Косово, а ефективността им зависи от общата политика за постигане на устойчив икономически растеж. В изследването вниманието се насочва към няколко специални хипотези, а именно: липсата на монетарна политика представлява пречка за икономическото развитие на Косово; банковата система в Косово работи като отделна система, която е независима от Европейската централна банка – ЕЦБ; чуждестранният капитал оказва въздействие върху развитието на аграрния бизнес в Косово. Преследваната цел в научната разработка е чрез обстоен анализ на състоянието и ролята на банковия сектор за развитието на селското стопанство в Косово да се дадат нужните препоръки за подобряване на банковата дейност с оглед създаване на стимули за по-нататъшното развитие на селскостопанския сектор. За постигане на така дефинираната цел дисертационният труд се концентрира върху изпълнението на следните изследователски задачи: да проучи значението на селскостопанския сектор за икономиката; да направи критичен анализ на ролята на банковата система към настоящия момент; да направи сравнително оценяване на банковата практика и нейното въздействие върху развитието на селското стопанство; да систематизира конкретни насоки и препоръки, които биха спомогнали за повишаване ролята на банковата система в развитието на селското стопанство в Република Косово. На база дефинираната актуалност на темата като обект на дисертационния труд се определя банковата система в Косово, а негов предмет е политиката на подкрепа на селскостопанския сектор с помощта на банките в Косово.

Методите използвани в научното изследване са: класически, диалектичен, исторически, логически, индукционен и дедукционен метод, статистически и сравнителен анализ. Статистическият анализ се основава на публикувана официална информация от централната банка на Косово, статистическата агенция на Косово, зеленият отчет, публикуван от Министерството на земеделието, горското стопанство и земеделското развитие, както и на статистически данни, публикувани от Световната банка. В научната работа е представена разнообразна информация посредством графично изобразяване, достигнатите резултати са илюстрирани с необходимите фигури и изводи.

В първа глава се разглеждат основните аспекти и особености на банковата система в Република Косово. Банковият сектор в Косово е добре развит и се счита за една от най-стабилните бизнес дейности. Банките развиват и осъвременяват непрекъснато своите услуги като следват съвременните тенденции в банковата система. Съвременното развитие на банковата система се влияе най-вече от чуждестранния капитал, инвестиран в банковия сектор. Търговските банки играят важна роля на паричния пазар. Те се появяват там като най-големи участници, както от страна на предлагането, така и от страна на търсенето на парите. Паричният пазар позволява ефективно разпределение на активите им и поддържане на резервите на възможно най-ниското ниво. Търговските банки са финансови посредници, които увеличават средствата си чрез заявки за депозити и други източници, като например резервите на централната банка, средства от предприятия или компании и наемане от други институции. Търговските банки трябва да заемат от Централната банка, за да решат проблемите си с

ликвидността в краткосрочен план. Те отпускат заемите със средствата, които имат от вложителите си, от собствените си и от привлечени средства.

Банковият пазар в Косово систематично се отличава с постоянен растеж. Това ни показва, че Косово е стабилен пазар с голям потенциал за пазарно развитие. Централната банка на Косово, в своето качество на регулатор на финансата система, би следвало да популяризира навлизането на нови банки на пазара.

Втора глава изследва ролята на банковата система за подпомагане развитието на аграрния сектор. Банковият сектор в Косово се характеризира с присъствието на чуждестранни банки, които играят важна роля в банковата система. Те допринасят за модернизирането на банковата система като внедряват съвременни практики по управление на банковите операции. През последните години банковият сектор в Косово следва съвременната тенденция за предоставяне на електронни услуги. Всички банки вече са осъвременили своята система и непрекъснато предлагат иновативни услуги. Това допринася за модернизирането на банковата система, улеснява достъпа на клиентите до банковите услуги, намалява обръщението на физическите парични средства, което води до намаляване на сивата икономика.

Банковият надзор оказва значително въздействие върху качеството на изпълнението на вътрешния одит чрез одиторски дейности, включително дискусията с ръководството и препоръките, които се предлагат за усъвършенстване на вътрешния контрол. Надзорът осигурява значителна обратна връзка относно ефективността на системата за вътрешен контрол и функционирането на банката. Централната банка на Косово работи в качеството си на надзорен орган, който стриктно прилага правилата в банковата система.

В третата глава на дисертацията си автора разглежда възможностите за засилване на ролята на банковата система за развитието на аграрния сектор в страната. Селското стопанство има много голямо въздействие върху намаляването на безработицата, тъй като надвишава високата работна сила. В същото време агробизнеса оказва влияние върху икономическото развитие на Косово и въпреки че приносът към икономическото развитие е по-бавен от индустриския, той е по-лесен за функциониране. Направеният анализ показва, че липсата на професионални умения и слабото познаване на селскостопанските технологии са една от основните пречки за развитието на селското стопанство.

Финансовите резултати на банките в Косово са подложени на професионален надзор. Централната банка като надзирател и регулатор на финансия сектор, задължава всички банки да докладват справедливо за финансовите операции. Банките са обвързани да публикуват своите финансови отчети на всяко тримесечие. Банките в Косово се считат за най-стабилните в региона, за което допринася и фактът, че използваната валута е еврото.

4. Обсъждане на резултатите.

Представеният дисертационен труд разглежда актуален и значим за аграрния сектор проблем, свързан със специализацията и концентрацията на сектора, чрез които се постига по-рационално използване на поземлените,

материално-техническите и трудовите ресурси. Без тях е невъзможно постигане на ефективно и устойчиво развитие на селското стопанство.

В тази връзка приемам, че темата е актуална и дисертабилна, целта и поставените основни задачи за нейното постигане са точно и ясно формулирани. Правилно са посочени предметът и обектът на изследване. Адекватно на целта и обекта на изследване е избран и приложен в дисертационния труд методическият апарат, съчетаващ метода на съпоставяне, анализ и синтез, дедукция и индукция, метод на аналитичните групировки, индексен метод и разчетно-конструктивния метод.

На база на направените анализи в дисертационния труд са представени основни изводи и препоръки, които могат да се обобщят, както следва:

- Банковата система в Косово може да бъде дефинирана като стабилен пазар с голям потенциал за пазарно развитие.
- Централната банка на Косово, в своето качество на регулятор на финансовата система, би следвало да популяризира навлизането на нови банки на пазара, които да финансират селското стопанство. Защитена е идеята за създаването на Земеделска банка в страната.
- Причината за повишеното внимание върху селското стопанство в Косово е, че като стопанска дейност, то има важна роля за икономическото развитие. Въпреки това към момента не само банките, но и държавните институции в Косово нямат никаква по-специална визия и не са ориентирани към насьрчаване и подкрепа на селското стопанство.
- Централната банка на Косово би следвало да насърчава банките в Косово да насочат вниманието си към селскостопанския сектор, като банковата система е в етап на развитие и ориентиране към модернизация.
- Правителството на Косово, следва да обърне специално внимание на инвестициите в селското стопанство. Това обаче трябва да се направи съвместно с банковите институции, които да предоставят форми за стимулиране на аграрния сектор чрез кредитно финансиране.
- Съществуващите банки в Косово не приоритетизират въпроса за подкрепа на аграрния сектор. Това личи най-ясно от липсата на кредитиране за селското стопанство. Освен това банките нямат специализирана насоченост към аграрния сектор и не са разработили никакви стратегии в това направление.
- Рентабилността на земеделските кооперации се влошава въпреки добрите климатичните и сухоземните условия, влошаване дължащо се на ниска ефективност и производителност, неблагоприятни покупателни цени, централизация, ниско работно възнаграждение, обезлюдяване на отделни райони и др. Предложена е възможност за развитие на аграрния сектор чрез серия от мерки.

5. Приноси на дисертационния труд, оценка на автореферата, публикуваните статии и цитирания.

Приемам справката за приносите, като тя отразява реалистично резултатите, постигнати в дисертационния труд. В допълнение към изложеното до тук и в резюме значимостта и достойнствата на дисертационния труд могат да се представят в следните по-основни научни приноси:

1. Въз основа на задълбочен анализ е разработена методологична рамка за изследване конкурентната среда на банките и банковите продукти.

2. На базата на критичен анализ е аргументирана необходимостта от промяна политиката на Централна банка на Косово, която да използва своите механизми за насърчаване на Търговските банки да концентрират вниманието си към селскостопанския сектор.

3. На базата на проучване и извършен статистически анализ на данните е проучена възможността на банковата система да окаже въздействие за подпомагане на селскостопанския сектор в Република Косово.

4. Оценени са силните и слаби страни на банковата, небанковата и държавна политика в Република Косово при финансиране на селскостопанския отрасъл.

5. Изведени са основни насоки за усъвършенстване на банковата система в Република Косово, като е аргументирана и необходимостта от създаване на Земеделска банка.

Представеният автореферат в размер на 41 страници, представя пълно и точно съдържанието на дисертационния труд. Авторефератът е представен в синтезиран вид, който отговаря на изискванията. Написан е на ясен, разбираем и издържан в научно отношение стил, като отразява основните моменти в дисертацията и дава ясна представа за постигнатото от докторанта. Авторефератът съдържа необходимата логическа последователност. В него са включени общата характеристика на разработката, структурата и съдържанието, кратко изложение на дисертационния труд, основни изводи и препоръки, приносите и публикациите по темата.

Обобщеният ми извод е, че дисертационен труд е цялостно, завършено, добре структурирано изследване със значими научни и научно-приложни резултати по актуален и значим проблем, което показва, че докторанта е способен самостоятелно да осъществява научни изследвания.

Докторанта е публикувал основните резултати от направеното изследване по темата в 7 публикации в съавторство, на 4 от които е водещ автор.

6. Критични бележки и въпроси.

По отношение на дисертационния труд и предоставените материали нямам съществени критични бележки и препоръки. Ще си позволя да направя препоръка към докторанта - след разширяване на изследванията по темата, разработката да бъде публикувана под форма на монография с оглед достигането ѝ до по-широк кръг заинтересовани експерти.

Публикуването на самостоятелни разработки би било от съществена полза за доказването на младия учен в научните среди.

Цялостният прочит на предоставените материали, провокира следните въпроси към докторанта: „Оценете влиянието на глобалните икономически процеси върху банковата и финансовата система на Р Косово?“ и „Дайте поне по един положителен и отрицателен пример за влиянието на глобализацията върху селското стопанство на Р Косово!“

Посочените забележки, препоръки, както и изложените оценки в настоящото становище не намаляват стойността на анализираните материали, а следва да се възприемат като препоръки в бъдещото развитие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Дисертационният труд е в профила на научната специалност Икономика и управление /селско стопанство/ и отговаря на изискванията за образователна и научна степен „доктор“. Докторанта познава литературата и научните постижения в своята област и е откроил нерешени или частично решени проблеми, систематизира и осмисля критично съществуващи тези и концепции, провежда успешно самостоятелно научно изследване, интерпретира правилно резултатите от изследването, като ги представя разбираемо и логично.

В заключение предлагам на Мухамед Назиф Хайдари да бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор“ по научна специалност „Икономика и управление“ (селско стопанство).

25.07.2019 г.

**Рецензент:
(доц. д-р Николай Пенев)**